

TIINA KÄKELÄ-PUUMALA

Nykyäikää etsimässä

Pekka Vartiainen: *Postmoderni kirjallisuus. Länsimaisen kirjallisuuden historia 1945–2000.* Helsinki: BTJ Finland, 2013. 960 s.

Pekka Vartiainen on tehnyt suururakan. Hänen vuonna 2009 julkaisemansa *Länsimaisen kirjallisuuden historia* kattoi kirjallisuushistorian antiikista 1900-luvun puoliväliin saakka, ja nyt ilmestynyt *Postmoderni kirjallisuus* jatkaa siitä mihin edellinen osa päättyi: vuodesta 1945 aina vuosituhaten vaihtumiseen. Kaksiosaisen historiikirjan ajallinen epäsymmetria mietityttää kuitenkin hiukan. Miksi rajapyykki on vedetty vuoteen 1945? Luontevampi kirjallisuushistoriallinen murroskohta olisi esimerkiksi 1700-luku, jolloin kehittyvät moderni romaanimuoto ja kriittikki-instituutio, sananvapaus ja journalismi, kustannustoiminta, tekijänoikeudet sekä kirjailijuus modernissa mielessä. Onko rajakohdan perustelu siinä, että maailma ei II maailmansodan jälkeen ollut enää entisensä?

Viimeisin vaihtoehto vaikuttaa todennäköisimmältä jo kirjan otsikon perusteella, sillä Vartiainen on nimennyt kirjallisuushistoriansa toisen osan *Postmoderniksi kirjallisuudeksi*. Miksi postmoderni, onhan taiteen yhteydessä aina puhuttu *postmodernismista*? Vaikka näitä käsitteitä käytetään usein synonyymisesti, tämä pieni terminologinen ero on itse asiassa merkittävä, minkä Vartiainen tuo hyvin kirjansa johdantoluvuissa esiin. Postmoderni tai paremminkin *jälkimoderni* on termi, joka kuvaa historiallista ja kulttuurista tilaa modernin jälkeen – maailmaa, jota luonnehtivat globalisaatio, postkolonialismi, informaatioteknologian ja kuluttamisen muuttuminen osaksi maailmassa olemistamme, sekä kulttuurin suhteellistuminen ja tuotteistuminen. Postmodernismi puolestaan viittaa tätä jälkimodernin ajan kokemusta kuvaavaan taiteeseen. Kirjallisuudentutkimuksessa postmodernismi on myös nimi uudentalaiselle kirjalliselle suuntaukselle, jonka ensimmäiset tunnetut teokset syntyivät 1960-luvulla ja jonka päättymisestä vasta kiistellään.

Vartiainen ratkaisu terminologiakysymykseen on historioitsijan, ei teoreetikon: hän kutsuu käsittelemäänsä 55 vuoden jaksoa postmoderniksi juuri kulttuurihistoriallisin perustein. Vain murto-osa teoksessa mainituista sadoista teoksista tai kirjailijoista edustaa postmodernismia esteettisessä mielessä. Siihen nähden, että postmoderni-termi on saanut näin näkyvän aseman kirjassa, on kuitenkin paha puute, että lähde-luettelosta ei juuri löydy postmodernia tai postmodernismia käsitteleviä alkuperäistekstejä sen paremmin kirjallisuuden- kuin kulttuurintutkimuksenkaan puolelta. (Poikkeuksen muodostavat ainoastaan Brian McHale ja Ihab Hassan, joilta kummaltakin on mainittu yksi teos.) Kirjallisen postmodernismin käsittely jää näin pakostakin väljän yleiselle tasolle,

eikä mitään mainittavaa liittoa myöhemmissä luvuissa käsiteltyjen teosten kanssa synny. Muutenkin kirjan lähdeluettelo on historiatutkimuksen osalta kovin lyhyt, sanoisin jopa huolestuttavan lyhyt miltei tuhatsivuiselle opukselle, joka on ensimmäinen suomenkielinen yleisesitys oman aikamme kirjallisuushistoriasta. On ilmeistä, että kirjan painopiste on mahdollisimman kattavassa kirjallisuuden ja kirjallisen kentän kuvailussa, ei suurissa linjanvedoissa.

Vartiainen on hyvin selvillä kirjallisuushistorian kirjoittamiseen liittyvistä ongelmista, kuten siitä, että se sisältää väistämättä poistoja ja rajauksia. Tässä tapauksessa se tarkoittaa keskittymistä miltei yksinomaan proosan ja painetun kirjallisuuden historiaan, vaikka 1980-luvulta lähtien voimistunut kirjallisuuden digitalisoituminen on muokannut radikaalisti lukemista ja kirjoittamista sekä lisännyt kirjallisuuden su-lautumista muihin taiteisiin ja esittämisen muotoihin.

Vartiainen korostaa omaa kirjallisuushistoriaansa tarinana. Näin hän tulee liittyneeksi 1800- ja 1900-lukujen suurten kirjallisuushistorioiden traditioon ja havainnollistaneeksi sitä mitä David Perkins kutsuu kirjassaan *Is Literary History Possible* (1992) *narratiiviseksi* kirjallisuushistoriaksi. Narratiivinen historiankirjoitus korostaa teosten kohdalla suu-remppaa *tarinaa*, johon teokset kuuluvat – kehityskulkuja, alkuja ja päät-tepisteitä. Narratiivinen kirjallisuushistoria on hyvin suosittua siksi, että se tarjoaa helpon lähestymistavan historiallisiin prosesseihin. Siinä on Perkinsin mukaan kuitenkin myös omat ongelmansa, kuten determi-nismi, historiallisten katkosten ohittaminen, koherenssin ylikorostami-nen sekä kirjallisten teosten esteettisen erityisyyden ja niiden välisten laatuerojen sivuuttaminen. Joitakin näistä piirteistä on havaittavissa myös Vartiaisella, kuten esimerkiksi globalisaation kuvaaminen yksin-omaan hyväksi asiaksi sekä nykykirjallisuuden kentän heterogeenisyy-den toistuva yhdenmukaistaminen jonkin periaatteen tai ilmiön nojalla (kuten esimerkiksi luvussa ”Kirjallisuuden maailma on yksi”).

Parhaimmillaan Vartiaisen teksti on sujuvaa ja hän osaa konteks-tualisoida käsittelemänsä kirjallisuuden suhteessa tiettyyn kielialuee-seen, kulttuuriin ja historialliseen tilanteeseen. Lisäksi hän tulee tunnet-tujen kirjailijoiden lisäksi käsitelleeksi suuren joukon jo unohdettuja tai meillä aivan tuntemattomia nimiä. Näkökulma on toki eurooppalainen: Amerikkaa lukuun ottamatta muiden maanosien kirjallisuutta ei käsitellä kuin ohimennen, mikä on tietysti yksi tekijän tietoisista rajauksista.

Kirjan miinuspuolena on epämääräinen kielenkäyttö, josta puut-tuu analyttistä tarkkuutta. En tietenkään peräänkuuluta tieteellisen jar-gonin lisäämistä yleistajuiseksi tarkoitettuun teokseen, mutta jäin kai-paamaan omien näkökulmien selkeää esiin tuomista sekä rohkeampia tulkintoja käsitellyistä teoksista. Kirjan kieliasussa on lisäksi joitakin

outouksia, kuten lukemista ajoittain haittaava pillkutus, ymmärrettävyyttä hankaloittava metaforien ketjuttaminen (”aatteellinen selkäranka tukeutuu mystiikkaan”) sekä esimerkiksi ”katsanto”-sanankäyttö vähän latistavana teorian synonyyminä. Puutteistaan huolimatta kirja on hyvä ja tarpeellinen kirjallisuushistorian yleisesitys, jonka nimenä olisi voinut olla ihan perustellusti sen nykyinen alaotsikko, *Länsimaisen kirjallisuuden historia 1945–2000*.

Kirjoittaja

*Tiina Käkelä-Puumala, FT, Helsingin yliopisto, yleinen kirjallisuustiede
(tkakela[at]mappi.helsinki.fi)*